

Uniwersytet Rzeszowski

Wydział Humanistyczny

Instytut Historii

Promotor: ks. dr hab. Sławomir Zabraniak, prof. UR

Ksiądz Marcin Kromer w służbie króla Zygmunta Augusta i Korony

Mgr Maciej Polak

Głównym problemem badawczym podjętej problematyki jest przybliżenie sylwetki Marcina Kromera i jego działalności publicznej. Bieczanin był jednym z częściej wykorzystywanych sekretarzy królewskich. Będąc duchownym rzymskokatolickim, podejmował także działania w obronie katolickiej ortodoksji zagrożonej reformacją. Praca udziela odpowiedzi na pytania, czy Kromera rzeczywiście można uznać za jednego z czołowych i znaczących polskich dyplomatów oraz jednego z najbardziej zaufanych realizatorów królewskiej polityki? Czy rezultaty zleconych mu spraw spotykały się z aprobatą władcy?

Celem niniejszej rozprawy było także ukazanie etapów kariery Marcina Kromera i czynników, które ją umożliwiły. W pierwszej kolejności istotnymi aspektami były pochodzenie, rodzina i wykształcenie. Istotne było także spojrzenie na środowisko urzędnicze, jego kontakty z przedstawicielami elity kościelnej i świeckiej oraz dworem królewskim. Jako główną oś pracy przyjęto przebieg służby Kromera Koronie Królestwa Polskiego i Zygmuntowi Augustowi, kończąc na dacie śmierci ostatniego Jagiellona i ostatecznym objęciu koadiutorstwa warmińskiego.

Rozprawa składa się z czterech rozdziałów, w układzie chronologiczno-problemowym. Skoncentrowano się w nich na ukazaniu kolejnych etapów życia i kariery Marcina Kromera, ze szczególnym uwzględnieniem jego działalności dyplomatycznej w służbie Zygmunta Augusta i Korony. W pierwszym rozdziale skupiono się na ukazaniu miejsca, z którego pochodził Marcin Kromer. Przedstawiona została rodzina Kromerów, a także kwestia wychowania bieczanina. Ścieżki edukacji Marcina wiodły przez próby zaistnienia jako poety w kierunku sekretariatu królewskiego oraz środowisk kościelnych i dworskich elit. Omówione zostały roztaczane nad nim patronaty i mecenaty oraz początki jego drogi kapłańskiej.

W drugim rozdziale zostały przedstawione działania Marcina Kromera w sferze publiczno-prawnej w pierwszych latach samodzielnych rządów ostatniego Jagiellona na tronie polskim.

Omówiono poselstwo obediencyjne do papieża Pawła III. Następnie skupiono się na realizacji szeregu zleceń królewskich dotyczących kwestii pruskich. Były one niejako wdrożeniem do powolnego przejmowania obowiązków i zastępowania Stanisława Hozjusza w sekretariacie królewskim. Przybliżono także działania podejmowane przez Kromera w obronie Kościoła katolickiego. Poruszona została problematyka uporządkowania Archiwum Skarbca Koronnego na Wawelu.

W trzecim rozdziale przedstawiono poselstwa Kromera na dwór Habsburgów wiedeńskich, w szczególności do Ferdynanda I. Omówiono w nim dziewięć kolejnych, o różnej długości, wizyt na dworze habsburskim. W kwestiach węgierskich na pierwszy plan wybijała się sprawa siostry Zygmunta Augusta i jej syna Jana Zygmunta. Równie istotne były sprawy graniczne i handlowe. Najtrudniejszą i przysparzającą mu wiele problemów była sprawa barska. Omówione zostały także poboczne kwestie i podjęto próbę scharakteryzowania działań Kromera jako przedstawiciela Zygmunta Augusta.

W czwartym rozdziale został przedstawiony ostatni etap służby Marcina Kromera Jagiello-nowi. Skupiono się na realizacji przez duchownego rozkazów władcy, ale zwrócono uwagę na jego rozbrat z dworem królewskim. Koniec pierwszej fazy militarnych zmagania o *dominium maris Baltici* przyniósł jednak Marcinowi tytuł komisarza królewskiego podczas rozmów pokojowych w Szczecinie. Opisano ostatni akord działań dyplomatycznych podejmowanych przez Kromera, wspólnie ze współkomisarzami, na rzecz Korony i Zygmunta Augusta. Całość pracy została domknięta fragmentem dotyczącym koadiutorstwa warmińskiego, starając się bliżej przyjrzeć kulisom jego objęcia.

W przypadku badań nad życiem Marcina Kromera oczywistym miejscem do przeprowadzenia kwerend były placówki polskie, głównie krakowskie i warmińskie. Szczególnie należało przy tym uwzględnić archiwa kościelne: Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Archiwum Archidiecezji Lwowskiej (tzw. Archiwum Arcybiskupa Eugeniusza Baziaka w Krakowie), a przede wszystkim Archiwum Kapituły Krakowskiej na Wawelu i Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie. Z kolei korespondencji Kromera poszukiwano w następujących placówkach: Biblioteka Jagiellońska, Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie, Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz zu Berlin i Stifts- och Landsbiblioteket i Linköping. Poszukując efektów działań sekretarza królewskiego przebadano obszerne materiały z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie, Haus-, Hof- und Staatsarchiv w Wiedniu, także z Rigsarkivet w Kopenhadze, Archiwum Państwowego w Szczecinie i wielu innych placówek.

Pogłębiona analiza źródeł umożliwiła udzielenie odpowiedzi na wcześniej ustalony kwestionariusz pytań. Wobec tego należy uznać, że Marcin Kromer dzięki ciężkiej pracy i wrodzonym talentom stał się jednym z najczęściej wykorzystywanych i zaufanych sekretarzy królewskich Zygmunta Augusta. Jego działalność zdaje się wskazywać, że nie był wybitnym dyplomatą, a także nie prezentował cech polityka złotego wieku. Był również wiernym realizatorem postanowień i instrukcji królewskich, które umiejętnie wdrażał w życie. Z drugiej strony zawierane przyjaźnie i jego aktywność na wielu płaszczyznach przyniosły mu ogólnoeuropejską sławę. Równie istotna była jego rola jako duchownego katolickiego i obrońcy katolickiej ortodoksji.

Słowa kluczowe: Marcin Kromer, Zygmunt August, dyplomacja polska XVI wieku, polityka zagraniczna